

מרכיב האנרגיה במכלול השיקולים של לבנון והיזבאללה סביב המלחמה בעזה

השגריר (בדימוס) מיכאל הררי וד"ר עילי רטיג

תובנות בתחום הגאו-אנרגיה, מס' 1, 5 במרץ, 2024

תקציר: אירועי ה-7 באוקטובר וההתקפות של חיזבאללה בגבול הצפון מעלים מחדש את השאלה האם למרכיב האנרגטי בלבנון יכול להיות תפקיד מרסן במדיניות חיזבאללה כלפי ישראל, כפי שנטען בעקבות הסכם הגבול הימי בין המדינות באוקטובר 2022. ניתן לזהות כי במהלך חודשי הלחימה עלו דיווחים על לחץ פנימי שמפעילה ביירות על חיזבאללה שלא להסלים את המאבק בישראל עקב חוסר הרצון להחריף את המשבר העמוק ממילא שלבנון נמצאת בו. משבר זה כולל הפסקות חשמל תכופות בביירות, מחסור חסר תקדים בדלק בכל המדינה, ועיכובים בחיפושי הגז במימי לבנון. במידה והמשבר האנרגטי של לבנון אכן מביא לתהליך של "התמרכזות" חיזבאללה בתוך הזירה הכלכלית והפוליטית של לבנון, ייתכן שישראל, בתיווך ארצות הברית, תוכל לנצל זאת באופן שיתרום לריסון חיזבאללה ולהחזרת היציבות בגבול הצפון.

הסכם הגבול הימי בין ישראל לבין לבנון מאוקטובר 2022 היווה התפתחות חשובה בכל הנוגע למערכת היחסים בין שתי המדינות. פוטנציאל הגז הטבעי במים הכלכליים של לבנון, בשילוב המשבר הכלכלי והפוליטי חסר התקדים במדינה, נתפס בזמנו כטריגר מפתה דיו לשכנע אף את ארגון חיזבאללה לאפשר את החתימה על ההסכם. הנחת המוצא של ההסכם הייתה שמדובר בצעד משמעותי שסייע למתן את היחסים המתוחים בין הצדדים, ואולי בעתיד אף ישמש בסיס להסכמים נוספים ולשיתופי פעולה אנרגטיים וכלכליים. הנחת מוצא זו עומדת כעת למבחן משמעותי ראשון בעקבות אירועי ה-7 באוקטובר. אמנם נראה כי התקפת החמאס תפסה גם את חיזבאללה בהפתעה, אך בה בעת הארגון התגייס כדי לסייע ל"אחיו הפלסטינים" מתוך מחויבות ל"אחדות הזירות". נכון להיום, מעורבותו של חיזבאללה במלחמה מתנהלת באופן מחושב ותוך שמירה על מעין "כללי משחק" שמקובלים על ישראל והחיזבאללה, ובתווך נמצאת ארה"ב שהבהירה חד-משמעית את עניינה באי-הסלמה נרחבת.

כחלק מניסיונה של וושינגטון למנוע הסלמה בחזית הצפונית, מתנהלים בשבועות האחרונים מגעים אינטנסיביים ועקיפים בין ישראל לבין לבנון/חיזבאללה סביב נקודות המחלוקת לגבי הגבול היבשתי בין שתי המדינות, כמו גם סביב סוגיות אנרגטיות. האמריקנים רתמו לצורך המו"מ את השליח המיוחד לענייני אנרגיה, עמוס הוכשטיין, שסייע לתווך את עסקת הגבול המקורית באוקטובר 2022. בתוך כך, מאמרו של אברהים אל-אמין מה-6 בינואר, עורכו של העיתון "אל אח'באר" המקורב לחיזבאללה, ציין שהוכשטיין קשר במשתמע, מול בני שיחו בביירות, בין חידוש הקידוחים של חברת "טוטאל" הצרפתית במים הכלכליים הלבנוניים והשגת הסכם כעת מול ישראל. על-פי הדיווח, הוכשטיין הודה ש"הפסקת הפעילות האנרגטית נבעה ממניע מדיני" ואף עדכן כי "טוטאל" נערכת לבצע קידוח נוסף בבלוק 9 (לאחר שהקידוח הקודם לא נחל הצלחה), כמו גם בבלוקים 8 ו-10, תוך רמיזה לכך שהקידוחים לא יתקיימו כל עוד הלחימה נמשכת. מעבר לכך, דיווחים שונים לגבי סיוע אמריקני לשיקום משק האנרגיה הלבנוני הוצג גם הוא כתנאי להרגעת רוחות המלחמה מול ישראל.

ההנחה האמריקנית כי משק האנרגיה הלבנוני יכול לשמש גורם ממתן מול חיזבאללה נשענת על ההבנה כי המשבר האנרגטי החריף שלבנון נמצאת בו, ושימש רקע לחתימת ההסכם ב-2022, הלך והחמיר מאז חתימת ההסכם. כיום, חברת החשמל הלבנונית (EDL) מסוגלת לספק בממוצע רק כארבע שעות חשמל ביממה לתושבי ביירות ואין לה את היכולת לשפר זאת בזמן הקרוב. הדרישה הכללית לחשמל בלבנון עומד על כ-3,500 מגה וואט, אך תחנות הכוח שלה, הנשענות לחלוטין על נפט, מסוגלות להגיע רק לכ-1,800 מגה וואט. בשנים האחרונות ניסתה לבנון לרכוש חשמל נוסף מטורקיה באמצעות ספינות מיוחדות מצוידות בגנרטורים שעגנו בנמל ביירות, אך אלו עזבו עקב צבירת חובות ובעיות אבטחה. בשנה שעברה נעשה ניסיון לרכוש חשמל מירדן שיעשה שימוש בגז טבעי מישראל, אך הסכם זה נתקל בקשיים עקב סנקציות אמריקניות על סוריה (שדרכה עוברת רשת החשמל מירדן ללבנון). גם אם עסקה זאת הייתה יוצאת לפועל, חיבורי הרשת מאפשרים להעביר רק כ-10% מהדרישה הלבנונית לחשמל. עקב כך, מרבית תושבי לבנון שיכולים להרשות זאת לעצמם נשענים כיום על גנרטורים פרטיים שמופעלים באמצעות סולר בחצרות ומרתפי הבתים שלהם. בנוסף, לכ-50,000 משקי בית יש פאנלים סולאריים על הגגות (כ-4% מ-1.3 מיליון משקי הבית בלבנון).

חרף התקווה הגדולה שהממשלה הלבנונית תולה בחיפושי הגז במימיה, ביטחון אספקת האנרגיה בלבנון לא צפוי להשתפר בשנים הקרובות. הסיבה לכך היא שמשק האנרגיה בלבנון נשען לחלוטין על ייבוא נפט, כולל להפקת חשמל, תחבורה, חימום ותעשייה. גם אם לבנון תמצא גז במימיה בשנה הקרובה, אין לה עדיין תשתיות גז במדינה או תחנות כוח שיודעות לעשות בו שימוש. אמנם הקידוח הראשון של חברת "טוטאל" באוקטובר 2023 לא הניב תוצאות חיוביות, ההערכה היא שגם אם יתגלה גז בקידוח הבא, ייקח בין חמש לשבע שנים עד שלבנון תהנה מהכנסות ייצוא או משימוש מקומי בגז זה עקב הצורך בבניית תשתיות יש מאין. עד אז, לבנון תלויה בייבוא נפט גולמי מסוריה ומעיראק. עקב החובות האדירים שלה, לבנון אינה מסוגלת כמעט לשלם על הנפט והיא מעניקה בתמורה שירותים שונים לאזרחי עיראק, כמו שירותי רפואה. הנפט הגולמי שלבנון מקבלת נשלח לבתי זיקוק ביוון, טורקיה ורוסיה, ובתמורה היא מקבלת מהם חזרה סולר ובנזין לתפעול תחנות הכוח

והתחבורה, בקיזו עלויות ועמלות. ניסיונות להשיג דלק זול יותר מאיראן דרך הים נחסמו בעבר על-ידי ארצות הברית.

מצבו החמור של משק האנרגיה בלבנון דורש ממנה לקדם מהלכים דרמטיים בכל הקשור לתשתיות ולחיבוריות, מהלכים שאינם ניתנים לקידום ללא סיוע חוץ משמעותי ועל כך ארצות הברית נשענת. כך למשל, זמן הקמת תשתיות הייצוא של הגז מלבנון יכול להתקצר משמעותית אם לבנון תשתף פעולה עם ישראל ותעביר את הגז דרך תשתיות ייצוא והנזלה משותפות שייתכן ויוקמו על-ידי חברת שברון האמריקנית. במקביל, לבנון יכולה לפעול לקידום חיבורי חשמל נוספים לסוריה ולירדן, אך מהלך כזה יתאפשר רק בהסכמת ארצות הברית (עקב הסנקציות על סוריה), ובהסכמת ישראל שתספק את הגז הנוסף לתחנות הכוח בירדן לצורך ייצור החשמל. בנוסף, בשנה שעברה פרסם משרד האנרגיה והמים הלבנוני תוכנית להתקין קיבולת מתחדשת ניכרת בחמש השנים הקרובות שתכלול 680 מגה וואט של אנרגיה סולארית, 742 מגה וואט של אנרגיית רוח, ו-394 מגה וואט של אנרגיה הידרו-אלקטרית. תוכניות שאפתניות אלו לא יכולות לצאת לפועל ללא סיוע חוץ ישיר מצד מדינות כמו ארצות הברית וצרפת, כיוון שלחברות לבנוניות אין את המומחיות להקים פרויקטים בסדרי גודל כאלו.

מזווית מעניינת נוספת, בחודש שעבר התקיים בדוחא מפגש מרובע של שרי האנרגיה של מצרים, ירדן, לבנון וסוריה. המפגש התמקד באפשרות הפעלתו של צינור הגז הערבי על מנת לספק גז ממצרים ללבנון. מכיוון שישראל מעבירה גם היא גז דרך הצינור הזה לירדן ולמצרים, משמעות ההסכם היא שגז ישראלי יכול להגיע ללבנון. כפי שכבר צוין, הרעיון הזה הועלה עוד לפני כשנה, בכדי לסייע ללבנון להתמודד עם המשבר החמור בשוק החשמל, ולמנוע מעורבות איראנית בהקשר זה. המהלך זכה אמנם לתמיכה של מרבית השחקנים הנוגעים בדבר, כולל מצרים וישראל, אולם בסופו של דבר לא יצא אל הפועל לנוכח הסנקציות האמריקניות על משטר אסד. צינור הגז עובר בסוריה בדרכו ללבנון, כך גם קווי החשמל מירדן, וארצות הברית לא הסכימה להגמיש את מדיניותה כלפי המשטר הסורי, למרות שביקשה לסייע בהקשר זה ללבנונים. הסורים טענו במהלך המפגש, שתיקנו את התקלות בצינור באופן שיאפשר להעביר בו גז. ברור, מכל מקום, שדמשק ביקשה להעביר בכך מסר פוליטי, יותר משקיוותה כי אכן ניתן יהיה ליישם זאת בפועל. כך או כך, זה שב ומבליט את המשבר החמור במגזר האנרגיה בלבנון, שבא לידי ביטוי בהפסקות חשמל ארוכות וקבועות, ואת המוכנות שלה להתגמש על-מנת לפתור את המשבר.

מאליו מובן, שלמרות חשיבותו של פוטנציאל האנרגיה עבור לבנון, לא מדובר ב-Game Changer במערכת השיקולים של החיזבאללה, במהלך המו"מ המתנהל כעת. אולם, יש בו כדי להעניק מסגרת נאותה לקיים מו"מ כפי שמתנהל כעת, בתיווך אמריקני מוצלח, שזכה לאמון כל הצדדים, כולל החיזבאללה. זה האחרון מבקש, בכלל מערכת השיקולים שלו ושל טהראן סביב המלחמה בעזה, להבהיר לדעת הקהל הלבנונית כי הוא מגלה עמדה אחראית, ולמעשה הוא השחקן שיש ביכולתו לתרום לשיפור המצב הכלכלי בלבנון. מבחינה זו, ההסכם הימי, שמאפשר לביירות לקדם את תוכניותיה בתחום האנרגיה, הגם שלפי שעה ללא הצלחה ממשית, נתפס כמהלך חיוני בניסיון להציל את הכלכלה הלבנונית. אין להתעלם גם מן המארג האזורי, שנבנה בעשור האחרון במזרח הים התיכון, במידה רבה על בסיס גילויי הגז בים התיכון, שהזווית הלבנונית עשויה אולי להשתלב בו בהמשך הדרך לצורך ייצוא גז לטורקיה ולאירופה.

ד"ר עילי רטיג הוא מרצה במחלקה למדעי המדינה וחוקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר-אילן. הוא חוקר גיאופוליטיקה של אנרגיה וביטחון לאומי.

השגריר (בדימוס) מיכאל הררי הוא חוקר בכיר במרכז בס"א, משמש כיועץ בתחומי אסטרטגיה, מדיניות ואנרגיה, מרצה בחוג למדע המדינה במכללת עמק יזרעאל ועמית מדיניות במיתווים.